

Ion PETRESCU

ÎNTRE OGLINZI PARALELE: STUDENȚII ILIE V. CĂTĂRĂU ȘI GHEORGHE I. COTENESCU

BETWEEN PARALLEL MIRRORS: STUDENTS ILIE CATARAU AND GHEORGHE COTENESCU

Abstract: *This study reflects, in parallel mirrors, some aspects of the life of two Romanian students, Ilie Catarau and Gheorghe Cotenescu, before the Great War. Catarau, a Bessarabia-born, upon his illegal coming to Romania from the Tsarist Empire, in 1910, initially advocated there the national rights of the Bessarabia Romanians, and later, since 1913, acted as an agent of the Romanian Military Intelligence Service and the Secret Police Department attached to the Ministry of Interior. Posing as a nationalist student caring for the underprivileged Romanians of Transylvania, Ilie Catarau committed two terrorist bomb attacks on two iconic symbols of the Austrian-Hungarian Empire located in Brasov and Debrecen. In 1917, he was heavily involved in the struggle for power in Bessarabia, barely escaping alive. He became a lonely wanderer, returning to Romania both before and during the communist regime. The study gives a detailed account of how theologian Gheorghe Cotenescu's life crossed at certain moments the path of Ilie Catarau's amazing life without any knowledge of the latter's actual intentions.*

Mohammed Merah din Toulouse știa ce face. Pungașul de odinioară, antrenat și pregătit psihic de Al Qaeda, n-avea ce pierde. În martie 2012 a ucis 7 oameni, 3 dintre ei copii. Terorismul a existat, există și va exista, pentru că - în lipsa informațiilor - mintea individului izolat nu poate fi controlată. Nici măcar în țara lui „Big Brother”.

Povestea lui ar trebui să ne aducă aminte de un caz oarecum identic.

Ilie Cătărașu, anarho-comunistul de origine basarabeană, constituie o mare enigmă în istoria României. Cu scenariu tipic hollywoodian (sau „nicolaescian”!): patriotism studentesc, societăți secrete, atentate teroriste cu arme, bombe și gaze toxice, spioni dubli și tripli, înclăștări între servicii secrete străine și interne, armate private, lovituri de stat, amante fără scrupule, taințe și călugări misterioși etc.

De vrei să-i descifrezi viața, trebuie să răsfoiești presa de odinioară și să parcurgi mărturiile sumare ale celor care l-au cunoscut. Printre aceștia se numără și bunicul meu matern, preotul-profesor dâmbovițeano-muscelan Gheorghe I. Cotenescu.

Ilie Cătărău s-a născut în anul 1888, în localitatea Mărcăuți-Orhei, pe malul Nistrului, ca fiu al dascălului la strană Vasile Constantin și al Alexandrei. Orfan de tată, umblă din școală în școală, fără să lege prietenii. Departe de surori, învață la licee din Ananiev și Odesa, dar și la seminarul din Chișinău, pe care nu-l termină.

Preot-profesor Gheorghe I. Cotenescu

La soroc, e recrutat. Înalt, solid și frumușel, ajunge în regimentul husarilor Gărzii Imperiale din Varșovia țaristă. Îi stă bine în uniforma roșie, cu fireturi.

Îl roade însă gândul să cunoască țara lui Ștefan cel Mare, unde trăiau frații săi de limbă și cultură despre care vorbeau pe furiș seminariștii.

Poate atunci l-au contactat Ohrana țaristă, cei doi Vladimiri, contele rus panslavist Bobrinski și basarabeanul Purișkevici (fondatorul „Sutelor negre” pogromiste), ori spionajul militar rus (secțiunea VII), condus de la Petersburg de generalul-maior Iuri N. Danilov și de adjunctul său în sectorul contrainformativ, colonelul Nikolai A. Monkevici, bine cunoscut românilor din 1917, în subordinea senilului general Alexander F. Ragoza, care a fost înlocuit de generalul Eremia Grigorescu la Mărășești și „revocat” de comitetele soldățești rusești pentru „lipsă de democratism” și susținere a armatei române.

În martie 1910, un fugar trece noaptea Prutul dinspre Galiția. Dezertorul în uniformă zdrențuită, ce vorbea prost românește, este prins de jandarmi și dus la Dorohoi. Îl scoate din temniță filantropul liberal Gheorghe Gh. Burghele. Om milos, acesta îl găzduiește luni în șir și-i pune profesor de română. Dar Cătărău vrea mai mult. Burghele îl recomandă, iar actele măsluite, ce atestau frecventarea Universității din Odesa, sunt „acceptate” de profesorul basarabean Constantin Stere, la Universitatea din Iași.

UN ADEVARAT DOCUMENT ISTORIC: Un focar de naționalism, în 1912. În frunte e neuitatul Petre Liciu (1), înconjurat de un grup de tineri care au ajuns personalități proemnente; între alții, d. profesor Ispir (2), Gr. Mărculescu, soțetar de frunte al Teatrului Național (3), prof. Gheorghiu-Putna, iar jos, la picioare lui Petre Liciu, se află Ilie Cătărău (4)

Misiunea lui e totuși alta. Părăsește Iașul, plecând la București. Obținuse între timp și ajutorul unui alt sponsor, arendașul C.C. Calciu, membru marcant al organizației iorghiste din Covurlui.

Îl primesc cu căldură bancherul Ioan G. Bibicescu și basarabeanul exilat Zamfir C. Arbore, conducătorii Societății de Ajutorare a Românilor din Basarabia „Milcovul”. Cei doi se pun chezași și Ilie e primit la Facultatea de Litere-Filosofie.

Lipsit de resurse financiare, tânărul athletic, care nu bea și nu fumează, se înhamă la muncă. Salahor și dulgher pe șantierul Hotelului Imperial (lângă Palatul Regal, n.a.), dar și luptător profesionist la Circul Sidoli, cu sau fără mască, singur sau în compania prietenului său, Kirilov, împotriva oamenilor și a taurilor, idolul spectatorilor care scandau frenetic, cu mic cu mare: „Cătărău este voinic,/ N-are teamă de nimic!”

Spre exemplificare, prezentăm doar unul din anunțurile publicate în presa epocii.

Studentul Ilie V. Cătărău, român basarabean, va da o reprezentație la Circul Sidoli, mâine Luni 27 februarie, ora 9 seara. D. Cătărău va executa un tablou palpitant din «Quo Vadis», de Sinkievici (sic!), când Ursus învinge un taur și scapă pe Lygia. Vor mai da concursul gimnastul Popescu, campionul rus Criloff și Ivan Terziew, vărul lui George Lurich.¹

Noi, cei de azi, putem admira jocul mușchilor lui Cătărău privind statuia Gigantului din Parcul Carol, plasată odinioară la intrarea în grotă, lucrată de Frederic Storck. A pozat și pentru Dimitrie Paciurea, dar și pentru pictorii Jean Alexandru Steriadi și Alexandru Szatmary.

„Victimă” a Țarismului, care ne răpise Basarabia în 1812 și încă o dată în 1878, Cătărău e acceptat de studenții fideli profesorilor Nicolae Iorga și A.C. Cuza. Înduioșați, studenții îl conving pe Iorga să lanseze pentru el liste de subscripție în „Neamul Românesc”.

În februarie 1911, ca gardă de corp pentru profesorul Ion Zelea-Codreanu din Huși, aflat în campanie electorală la Fălticeni, îl apără de ciomăgarii opoziției (vezi celebrul slogan electoral „cu Take sau cu Petrache?”, adică Take Ionescu în cartel cu Ionel Brătianu împotriva conservatorilor lui Petre P. Carp).

Inteligent și cu aplecare spre limbi străine și geografie, îl impresionează pe N. Iorga, care-l primește la mitingurile partidului său și ale Ligii Culturale, dându-i cuvântul în apărarea intereselor basarabenilor. Fiind și profesor la Școala de Război, Iorga îi face acolo cunoștință cu Prințul Carol.

Cătărău trebuia să se infiltreze în lumea bună a țării. Societatea Studenților în Litere era afiliată la Societatea Turiștilor din România (S.T.R.), al cărei președinte de onoare era Prințul Ferdinand. Ia parte la excursii și conferințe, nemaifiind un necunoscut pentru *Who's Who*-ul românesc: Prințul Carol, membrii „dinastiei” Brătianu, gen. Barozzi, dr. Ioan Cantacuzino, ing. Gh. Balș, arh. Ion D. Berindey, frații Emil și dr. Ion Costinescu, Alexandru Davilla, Marcel T. Djuvara, Lazăr Edeleanu, Nicolae Filipescu, Moses Gaster, Vasile Golescu, Spiru Haret, gen. George Iannescu (șeful Serviciului Geografic al Armatei), Oscar Kiriacescu, Scarlat Lahovary, George Lakeman-Economu (fiul lui Mazar Pașa, cofondatorul Partidului Liberal), Traian Lalescu, Simion Mehedinți, Vasile G.

¹ *Informațiuni artistice*, în „Rampa”, București, an I, 1912 (27 februarie), nr. 107, p. 3. Cartea *Quo Vadis*, de Henryk Sienkiewicz, pentru care autorul a primit premiul Nobel pentru literatură în anul 1905, a fost tradusă prima oară la noi de Haralamb G. Lecca, în anul 1909. George Lurich (1876-1920) a fost un renumit luptător profesionist rus, de origine estoniană.

Morțun, Gh. Munteanu-Murgoci, ing. Constantin Osiceanu, Ermil Pangratti, Dimitrie Pennescu-Kertz, Valerius Nicolae-Hatzeg, Ioan Pușcariu, cpt. Radu Rosetti, dr. Șaabner-Tuduri, Ioan G. Saita, Franz Salay (entomolog), Constantin Sărățeanu, Gregoriu Ștefănescu, Prințul George Știrbey, Alexandru Tzigara-Samurcaș, ș.a.

Dintre colegii săi de facultate, afiliați la S.T.R., îi remarcăm pe George Giuglea (viitor academician, n.a.), ziaristul Bartolomeu Cecropide și profesorii secundari Gheorghe Lefteriu, Dumitru Ionescu-Sachelarie, Ioan Ursoiu și Eugen Teofănescu.²

Ca și „takistul” Ion Luca Caragiale, Petre Liciu, actorul Teatrului Național din București, s-a implicat în politică. Coleg de bancă la Liceul Național din Iași cu Nicolae Iorga, se alătură inițiativelor acestuia pe plan cultural și politic. Ca vicepreședinte al organizației iorghiste din București, candidează, fără succes, în februarie 1911, pe listă cu N. Iorga.

Într-o ședință³ preelectorală a organizației de Ilfov, ținută în sala „Eintracht” („Amiciția”, n.a.), la care N. Iorga nu a putut participa, pe atunci dâmbovițeanul Gheorghe I. Cotenescu, membru fondator al Partidului Naționalist-Democrat, funcționar al Centralei Ligii Culturale și proaspăt absolvent al Facultății de Teologie, arată că:

Partidul Naționalist, înființat în aprilie 1910, *nu are o organizație electorală proprie*. Naționaliștii au, însă datoria de a lupta și a susține pe candidații din Capitală, d-nii N. Iorga și P. Liciu. Noi nu avem ziare care să ni facă propagandă pentru alegerile generale. Regret că până și ziarul „Universul”, care susține că e independent, se afirmă ca sprijinit al (de – sic!) partidului *conservator-democrat care, prin agenții săi, susține că dacă nu va veni prin puterea poporului, va veni prin puterea bâtei*⁴.

Cotenescu intuiuse faptul că Nicolae Iorga, deși copreședinte al Partidului Naționalist Democrat (alături de A.C. Cuza, n.a.), insista asupra rolului cultural și moral, în dauna celui politic, specific partidelor, fiind destul de dezinteresat față de necesitatea înființării unei structuri puternice de partid la nivel național.

Cătărău salută pe frații din patria-mumă în numele celor două milioane de români din Basarabia.

Noi, Românii basarabeni, nu putem avea încredere decât numai în partidul naționalist-democrat; vom vedea dacă putem avea încredere și în partidul conservator, acum la Guvern, dar în nici într-un chip nu putem avea încredere în celelalte două partide, din opoziție. D. Tache Ionescu, și în Guvern și afară din Guvern, n-a avut un program pentru ajutorarea Românilor din afară de Stat care așteaptă ajutor din patria-mumă. *Aceiași lucru îl văd și în partidul liberal*.⁵

Duminică 13 februarie 1911, N. Iorga și Cotenescu se deplasează la Ploiești, unde participă la un miting electoral organizat la Liceul „Sf. Petru și Pavel”, unde

² „Anuarul Societății Turiștilor din România”, vol. IX - 1911, București, 1912, pp. 138-139.

³ *Consfătuirea din 23-24 april 1910 a Partidului Naționalist-Democrat și Întrunirea publică din 25 april 1910. Cuvântările ținute la aceste prilejuri. Programul*, Vălenii de Munte, Tipografia Neamul Românesc, 1909 (sic!), p. 154.

⁴ *Întrunirea din București a naționaliștilor-democrați*, în „Neamul Românesc”, an VI, 1911 (24 ianuarie), nr. 7, pp. 106-107.

⁵ *Ibidem*.

D. Cotenescu, profesor (sic!) din București, luând cuvântul, arată cinstea celor ce urmăresc pe dl. Iorga și d-sa se fălește cu această cinste. Partidul Național este mic dar crește față de cinstea celor ce-l conduc, d-nii Iorga și Cuza. D-sa roagă pe cetățeni să voteze pe dl. Iorga, candidat la colegiul II al Camerei.⁶

Cătărău nu lipsea nici de la acțiunile și banchetele organizate anual de organizațiile culturale de factură iredentistă din București: „Transilvania” (înființată de Alexandru Papiu-Ilarian, în 1867) și „Carpații” (înființată de Mihai Eminescu, în 1882).

După alegerile din 1911, din cauza disensiunilor dintre membrii comitetului de inițiativă ieșean, se intră în criza „statuului lui Cuza”. O minoritate activă (12 din 36, inclusiv Alexandru D. Holban și Grigore Ghica-Deleni, președintele comitetului) ignoră o hotărâre anterioară și votează amplasarea în Piața Nouă. Majoritatea (printre care și N. Iorga și A.C. Cuza) insistau pentru amplasarea statuului în Piața Unirii. Nemulțumiți, profesorii naționaliști informează prompt conducerea Centrelor Studențești Universitare din Iași și București. Acestea demarează o amplă mișcare de protest, amenințând cu declanșarea grevei generale universitare și boicotarea sărbătoririi semicentenarului Universității din Iași în prezența Regelui Carol I.

Centrul studențesc București fusese inaugurat la 24 ianuarie 1911, iar coordonarea s-a realizat prin vizite reciproce, fiind implicați atât Cătărău, cât și Cotenescu. După discuții, cele două delegații studențești l-au vizitat pe Petre Liciu și l-au invitat să ia parte la o agapă studențească de despărțire. La sfârșit, participanții au mers la atelierul „Foto-Lux” și au immortalizat evenimentul. Pe rândul din mijloc (pe scaune) se află cei doi actori ai Teatrului Național, Petre Liciu și Grigore Mărculescu, iar pe primul rând, îl vedem pe Cătărău (sub Petre Liciu), cu brațul lăsat pe umărul lui Cotenescu (cel cu chelie).

Legenda fotografiei conține o eroare: trebuia datată 1911. Nu poate fi vorba de 1912, pentru că Petre Liciu, grav bolnav și operat de două ori la rinichi în sanatoriul Olchowski din București, n-a mai ieșit din spital din ianuarie 1912, murind la 1 aprilie. Printre ultimii săi vizitatori s-a numărat și bunicul meu: „Cu o săptămână înainte, târgovind la București pentru nuntă, am vizitat la sanatoriul de pe Călărașilor pe artistul Liciu operat la rinichi de dr. [Petre] Herescu, operația, complicată, aducând grăbită moarte acestui mare actor”⁷.

Prezentăm în continuare textul telegrammei expediate din București lui Nicolae Iorga.

24 martie [1911], ora 10 și 30 minute

D-lui Prof. Nicolae Iorga – Universitate – Loco

Studențimea bucureșteană în frunte cu marele nostru artist Petre Liciu, adunată la o agapă în onoarea delegației studențimeii ieșene spre a sărbători unirea sufletească a studențimii române, aduce cu acest prilej omagiile ei respectuoase neînvinșilor luptători ai cauzei naționale Nicolae Iorga și A.C. Cuza, asigurându-i de adâncă venerațiune și nesfârșitul devotament ce-l păstrează.

⁶ Întrunirea naționaliștilor din Ploești, în „Minerva”, an III, 1911 (16 februarie), nr. 778, p. 2.

⁷ Manuscris olograf, aflat în posesia autorului.

Vasile Gh. Ispir, C.N. Ifrim, I. Dudescu, Dem. Rădulescu, R. Portocală, P. Stanciu, Gr. Mărculescu, Gheorghiu, Cătărașu, Bușacu, Gh. Cotenescu, U. Ionescu, Foca, frații Carpus, A. Popescu, Ciulea, I. Popescu, Furtună, N. Constantinescu, N. Cotenescu, Gh. Popescu, Fianu, Sufonea, Dănău, Nistor, Stamatopol, Gheroescu, Cotigă, Tașcă, Irimescu, etc. etc.

Lista include tineri care au evoluat frumos în perioada interbelică, teologul Vasile Gh. Ispir (București) și Constantin N. Ifrim (Iași) erau președinții comitetelor de conducere ale celor două centre studențești universitare, primul ajungând profesor universitar, iar celălalt, avocat liberal, fondator al Ateneului popular din Tătărași-Iași, prefect, deputat și ultimul primar al Iașului înainte de 23 august 1944; Radu Portocală este viitorul politician liberal și ministru, economistul Gheorghe Tașcă este viitorul ministru și ambasador, Ion Irimescu-Cândești face parte dintre studenții care l-au apărat pe Nicolae Iorga de represalii în perioada răscoalelor țărănești din 1907, politician liberal și scriitor, Nicolae A. Constantinescu este viitorul bizantinolog, Grigore Gheorghiu-Putna este viitorul ginere al scriitorului Ioan Slavici, teologul *Gheorghe I. Cotenescu* este primul secretar particular al lui Nicolae Iorga, animator al șezătorilor și festivalurilor organizate de Liga Culturală în Vechiul Regat și în diaspora română, dar și organizator al primelor cursuri de vară de la Vălenii de Munte, în timp ce *Nae Cotenescu* (în costum național) este fratele său, viitor mic industriaș și cumnat cu Irimescu-Cândești.

Pe 25 martie 1911, după plecarea delegației ieșene, la sediul Ligii Culturale are loc adunarea Comitetului Central al Centrului Studențesc București, care a definitivat textul moțiunii de solidaritate cu ieșenii și a trimis telegrama cu textul:

Suntem întru totul alături de voi în apărarea sfintei cauze pentru care luptați. Nu vom îngădui nicicând ca memoria marelui Domnitor Cuza să fie pângărită. Piața Unirii, simbolul pentru care el s-a jertfit, trebuie să fie locul statuii lui⁸.

Rezultatul admirabilei tenacități și solidarități studențești din acele timpuri îl știm cu toții: statuia lui Alexandru Ioan Cuza a fost amplasată în Piața Unirii, fiind dezvelită la data de 27 mai 1912, în prezența Regelui Carol I, a Principelui moștenitor Ferdinand și a Prințului Carol.

Din aprilie 1912, drumurile lui Cătărașu și Cotenescu se despart.

La alegerile din noiembrie 1912, cu prilejul vizitei efectuate la Fălticeni chiar în ziua alegerilor (12 noiembrie) de candidații naționaliști A.C. Cuza și Ion Zelea-Codreanu, puternicul student Cătărașu, care-i însoțea, împreună cu o echipă din care făceau parte, printre alții, prof. univ. dr. Corneliu Șumuleanu, avocatul Alexandru C. Cusin (fost lider studențesc) și C.C. Calciu (sponsorul său din 1910), este bătut cu sete și trimis la București noaptea cu trenul, escortat de jandarmi. Telegrama martorului A.C. Cusin este edificatoare pentru duritatea cu care trebuiau să acționeze prefectii conform circularilor transmise în teritoriu de Take Ionescu, ministrul de interne.

⁸ *De la Centrul Studențesc București*, în „*Neamul Românesc*”, an VI, 1911 (28 martie), nr. 36, p. 566.

Iași, 12 noiembrie 1912

D-lui Prof. Nicolae Iorga – București

Zelea Codreanu, dr. Șumuleanu și studentul Cătărașu sînt crunt bătuți la Folticeni. Eu și ceilalți am fost expediați între baionete cu jandarmii la Iași. Profesorul Cuza a fost amenințat cu moartea. Cătărașu cu hainele sfîșiate a fost luat de jandarmi; trece astă seară cu trenul personal de Ploești.

Țăranii ce aduseseră la vot au fost îmbătați, iar ceilalți opriți să intre în oraș. Intervenți urgent spre a se garanta persoanele d-lor.

A.C. Cuza, Zelea-Codreanu și dr. Șumuleanu sînt la Folticeni fără nici o apărare.

Cusin.⁹

Imediat după aceea, studentul filolog Cătărașu este activat și reușește să se infiltreze în structurile de contraspionaj, fiind angajat, în 16 ianuarie 1913, ca informator, traducător și spion militar – cu salariul secret de 200 lei lunar –, trecând cu brio de filtrele reprezentate succesiv de colonelul Nicolae Arghirescu, generalul Alexandru Averescu (basarabean – n.a.) și generalul Constantin Hârjeu. Prezenta interes și datorită iminentei intervenții a României în Balcani, spre nemulțumirea Rusiei, care intervine prompt pe linia debarcării guvernului conservator și înlocuirea lui cu un guvern liberal predispus întăririi legăturilor cu Antanta și ruperii relațiilor cu Puterile Centrale.

SECRET

RAPORT

În demersul său domnul Ilie Cătărașu, student-filolog, originar din Basarabia, roagă, ca să i se dea un serviciu în Secția de Informare a Statului Major General. Ținând cont de faptul că posedă bine limba rusă, că și-a făcut serviciul militar în armata rusă într-un regiment de cavalerie, având gradul de locotenent și că are multe relații în Rusia, consider că el ne-ar putea face mari servicii, ca informator și ca traducător al edițiilor referitoare la armată. Prin relațiile sale cu rușii care sosesc la noi, el ne-ar putea oferi servicii ca agent de contraspionaj. De aceea consider că el poate fi racolat ca agent salarizat conform capitolului 16, articolul 51 al bugetului de stat, funcția, prevăzând remunerarea cu 200 de lei conform listei de state, aprobată de domnul ministru.

Șeful Secției nr. 2

Colonel Arghivescu (semnat).

Documentul mai conține două avize:

1. A se prezenta pentru confirmare domnului ministru. 16 ianuarie 1913. Șef al Statului Major General, general Averescu.
2. Se aprobă. 21 ianuarie 1913, ministru de Război Hârjeu¹⁰.

⁹ *Libertatea alegerilor supt Tache Ionescu. Asasinii de la Folticeni*, în „*Neamul Românesc*”, an VII, 1912 (13 noiembrie), nr. 128-129, p. 2202.

Noul lui statut îl face „onorabil” și pentru Siguranța Statului, condusă la acea vreme de Ion (Iancu) Panaitescu. Încă din timpul răscoalelor țărănești din 1907, directorul Panaitescu, prin agenții săi, supraveghea mai mult sau mai puțin discret activitatea naționaliștilor conduși de tandemul N. Iorga – A.C. Cuza, dar și pe cea desfășurată de exilații ruși și basarabeni, mulți dintre ei anarhiști și socialiști vânați inclusiv de agentura din România a Ohranei.

La ordinul nu se știe nici azi cui aparținea, ambițiosul Ilie Cătărău se transformă rapid într-un anarho-comunist periculos, organizând două atentate spectaculoase în Imperiul Austro-Ungar (Brașov și Debrețin) ce trebuiau să forțeze declanșarea Primului Război Mondial, urmate de lansarea, în România și în Basarabia, a unui partid cu o platformă bizară, Partidul Revoluționar Român, dublată de o încercare aproape reușită de preluare a puterii pe cont propriu, cu ajutorul unei armate fidele, într-o Basarabie năucită de impactul celor două revoluții din 1917 care au dus la prăbușirea țarismului, la „slobozenie” după „slobozenie” și la bolșevizarea Rusiei.¹¹

Interesant e și faptul că, pentru evitarea extrădării internaționale, după atentatul din 24 februarie 1914, a tandemului format din Ilie Cătărău și prietenul său circar Timotei Kirilov, Siguranța Generală și Poliția, instruite de guvernul liberal, îi ajută să se evapore, fiind scoși clandestin din țară. Supozițiile în acest sens, făcute, la vremea sa, de Conte Ottokar Czernin, ministrul Austro-Ungariei la București, sunt confirmate ulterior de profesorul și ziaristul Em. C. Grigoraș, unul din mentorii lui Mircea Eliade de la Liceul „Spiru Haret” din București. Grigoraș îl și laudă pe Czernin pentru diplomația cu care a acționat, evitând declanșarea războiului mondial între Austro-Ungaria și România, cu patru luni înaintea atentatului de la Sarajevo și a ultimatumului adresat imediat Serbiei.¹²

Printre altele, Conte Czernin își aduce aminte cu candoare cum crede că a fost ajutat Cătărău să fugă din țară (cu vaporul, conform discuției dintre doi ofițeri de marină români), respectiv, cum au dat nas în nas cu acesta cunoscuții săi (probabil agenți secreți austrieci) chiar pe Calea Victoriei, în iunie 1914, înaintea declanșării războiului mondial. Cu aceeași candoare arată cum i-a „subtilizat” Siguranța, în octombrie 1914, valiza cu corespondența diplomatică, înapoiată contra unei recompense după fotografiere și decodare, dar și cât de târziu a înțeles consecințele acțiunii, după descoperirea clișeelor de către agenții serviciilor secrete în locuința prim-ministrului Ionel I.C. Brătianu, fugit la Iași după ocuparea Bucureștiului.¹³

¹⁰ Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută (personalități basarabene)*, vol. III, *Ilie Cătărău. Un aventurier fără pereche*, Chișinău, Editura Museum, 2000.

¹¹ Onisifor Ghibu, *Oameni între oameni. Amintiri*, București, Editura Albatros, 2006, vol. II, pp. 101-113.

¹² Em.G. Grigoraș, *Memorii*, în „Societatea de mâine”, an XV, 1938 (iulie-septembrie), nr. 3, pp. 89-90.

http://documente.bcuc.ro/web/bibdigit/periodice/societateademaine/pdf/BCUCUJ_FP_279802_1938_015_003.pdf – accesat la 30.06.2012.

¹³ Count Ottokar Czernin, *In the World War*, London, New York, Editura Harper & Brothers, 1920, pp. 101-103, 111-112. http://archive.org/stream/inworldwar00unkngoog/inworldwar00unkngoog_djvu.txt – accesat la 30.06.2012.

În memoriile sale, Nicolae Iorga descrie lapidar stupefacția ce l-a cuprins în clipa în care i s-a adus la cunoștință rolul jucat în Basarabia de fostul său student:

...puțin timp după ce în sfârșit se ocupase Chișinăul, zdrobind rezistența bolșevică, la care participase și bizarul meu fost student și „aderent politic”, luptător la alegerile din Folticeni, Cătărău, autorul atentatului naționalist contra Episcopului maghiar de Hajdu-Dorogh, d. Buzdugan a venit să-mi spuie că nici acolo nu ne urma norocul, căci „bolșevicii au intrat în Bender”. Își poate închipui cineva în ce stare de spirit mă putea pune această veste de nouă înfrângere¹⁴.

Ca o paranteză, Iorga și campania din Basarabia erau în continuare cenzurate, episodul fiind deliberat omis în ediția din 1976, îngrijită de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, unde ar fi trebuit să apară la pag. 529.

Cel ce ajunsese comandant al garnizoanei Chișinău, prin alegeri organizate de comitetele soldățești (inclusiv cele moldovenești, n.a.), scapă cu viață dintr-o tentativă de asasinare pusă la cale de bolșevici împreună cu o parte dintre naționaliștii basarabeni (Ion Inculeț și Gherman Pântea, n.a.), refugiindu-se, prin Siberia, în teritoriul chinez ocupat de japonezi, iar în 1919 încearcă să se răzbune, organizând la Paris două atentate nereușite împotriva lui Ioan Pelivan, membru al delegației României la Conferința de Pace de la Paris. Arestat la Nisa în urma înscenării unui furt de bijuterii, își va dovedi nevinovăția, iar după eliberare cutreieră mapamondul precum globe-trotterii: Africa, Anglia și coloniile insulare ale acesteia, dar și ale Franței, Australia, Japonia, Canada, Mexic, America. În 1939, după expirarea celor 25 de ani necesari prescrierii faptelor sale (la Debrețin muriseră trei oameni, în urma deschiderii coletului-capcană, n.a.), revine pentru scurt timp în țară, dar perioada războiului și-o petrece în America.

Spre stupefacția tuturor, inclusiv a lui Gherman Pântea, se întoarce în țară și cere ajutorul prim-ministrului procomunist Petru Groza. Acesta, fost membru important al Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria, condus de Gheorghe Pop de Băsești, îi cunoștea prea bine acțiunile „patriotice”, atentatele din 27 septembrie 1913 (dinamitarea coloanei Mileniului de pe Tâmpa, Brașov) și 24 februarie 1914 (coletul-capcană expediat prin poștă de la Cernăuți la Debrețin). Îi recomandă călugărirea, urmată de o întoarcere în America ca agent de influență în cadrul comunităților românești, formate atunci în principal din emigranții ardeleni.

În memoriile sale, Onisifor Ghibu confirmă prezența „călugărului” Ilie Cătărău la Sibiu în primăvara anului 1955. În fapt, Groza forțase mâna prietenului său, Mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan, șantajabil datorită poziției sale ambigue față de Mișcarea Legionară. Mitropolitul a dispus „călugărirea” lui Cătărău la Alba Iulia de către doi foști

¹⁴ Nicolae Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om. Așa cum a fost*, vol. II (*Lupta*), 1934, p. 219.

episcopi surghiuniți acolo de regimul comunist, Veniamin Nistor al Caransebeșului și Policarp Morușca al Americii.¹⁵

Recunoscător, la moartea Mitropolitului Nicolae Bălan (6 august 1955, n.a.), Cătărău a trimis Consistoriului din Sibiu o scurtă telegramă de condoleanțe, considerată demnă de a fi selectată spre publicare.

Cu smerenie îngenunchez lângă rămășițele pământești ale Marelui Ierarh Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului.

Ilie Cătărău, ieromonah duhovnic.¹⁶

Cel care mărturisea odinioară lui Onisifor Ghibu și basarabenilor creduli că la viața lui omorâse destui, numai români și basarabeni nu, a mai beneficiat câțiva ani de protecția ardeleanului Petru Groza. De altfel, chiar Ghibu crede că aventurierul nu mai plecase în America, școlit sau nu de Securitate, murind în țară.

La 7 ianuarie 1958, părăsea și Petru Groza această lume, fiind incinerat de familie la crematoriul „Cenușa”, după servicii religioase impresionante, ce au uimit întregul corp diplomatic, neobișnuit să vadă așa ceva într-o țară din blocul comunist.

Ce s-a întâmplat mai departe cu călugărul Ilie Cătărău, dacă a mai ajuns în America în „misiune comandată”, cum se gândise dr. Petru Groza, doar românii din America ne-ar putea spune. Sau poate, cine știe, arhivele CNSAS. Nu de alta, dar viitorul general de Securitate Nicolae Pleșiță, colaboratorul lui Carlos „Șacalul” la dinamitarea sediului postului de radio „Europa Liberă”, își făcuse deja cu brio ucenicia în munții Făgăraș și ai Muscelului, zdrobind firavele încercări de rezistență armată anticomunistă.

A intrat Ilie Cătărău în legendă? Cu siguranță, da. Va rămâne cunoscut mai puțin ca student naționalist și mai degrabă prin latura sa de agent dublu sau triplu, dar și într-o ipostază la fel de credibilă și actuală: cea de agent „fictiv”, cu un rol vădit diversionist. Neavând acces la arhivele militare, nu putem identifica nici „păpușarul”, dacă a fost doar unul, cel care a tras sforile.

Dacă arhivele militare române confirmă ipoteza „pionului de sacrificiu”, nu doar pe cea de „agent provocator”, Cătărău și-a îndeplinit cu succes misiunea, încurcându-i pe toți și contribuind în mare măsură la succesul pacificării de către armata română a unei Basarabii aflate în pericol imediat de bolșevizare.

Oricum, în cinstea lui nu s-au ridicat statui și nici nu a rămas imortalizat prin filme de lung metraj, cum a fost onorat, de exemplu, un alt „nacealnic” basarabean (comandant, n.a.), coleg de închisoare în 1917 la Chișinău, pentru scurt timp, cu Cătărău. E vorba de Grigore Kotovski (1881-1925), eroul principal al filmului *Ultimul haiduc*,

¹⁵ Onisifor Ghibu, *În vâltoarea revoluției rusești. Însemnări din Basarabia anului 1917*, București, Editura Fundației Culturale Române, pp. 458-460.

¹⁶ *Telegraful Român*, Sibiu, an 103, nr. 37-38, 15 august 1955, *Telegrame de condoleanțe primite de Consistoriul Arhiepiscopesc în urma adormirii în Domnul a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului*, p. 7.

regizat în 1972 de Valeriu Gagi, peste noapte dizident anticomunist. Acesta are și o statuie ecvestră de proporții impresionante, chiar și pentru Chișinăul anului 2012, pentru merite deosebite în fondarea Moldovei sovietice în Transnistria (1924).

În acest timp, Gheorghe I. Cotenescu își îndeplinea cu răbdare menirea, devenind preot în județul Muscel, unde urmează consecvent împlinirea idealurilor profesorului Nicolae Iorga de luminare a satelor, ridică o biserică, devine deputat, publică și compune lucrări bisericești, fiind condamnat, în 1950, pentru sprijinul logistic acordat primei organizații anticomuniste „Haiducii Muscelului” (Muntele Roșu, n.a.), coordonată de colonelul martir Gheorghe Arsenescu, primind stigmatul social de „paria”, ciumat în ochii tuturor și evitat chiar și de vechii săi prieteni până la moartea survenită în 1965.¹⁷

S-ar mai fi putut ei oare întâlni? Probabil în Basarabia, unde preotul militar Gheorghe I. Cotenescu a pătruns cu Regimentul „de fier” 9 Vânători, comandat de olteanul „Vicus”, colonelul Gheorghe Rasoviceanu (printre foarte puținii generali *à la suite* din armata română, numit cap de regiment pe durata vieții sale, n.a.). „De la Nistru și până la Tisa”, ca în *Doina* lui Eminescu, Gheorghe I. Cotenescu și-a îndeplinit misiunea de preot și părinte iubitor al soldaților români, fiind avansat căpitan și decorat cu ordinul militar „*Coroana României*”.

Destine diferite, dar ce destine !

¹⁷ Radu Petrescu, *Haiducii Mușcelului, mișcarea de rezistență a colonelului Arsenescu. Preoții colonelului Arsenescu*, în „*Historia*”, anul XII, nr. 121 (1), 2012, pp. 52-55.